

Sivistysvaliokunnalle

Kopioisto ry:n lausunto U-jatkokirjelmästä koskien komission ehdotusta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi tekoälyn harmonisoiduksi sääntelyksi (Artificial Intelligence Act)

Viite: U 28/2021 vp Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi tekoälyn harmonisoiduksi sääntelyksi (Artificial Intelligence Act); valtioneuvoston jatkokirjelmä 8.9.2023

Tekijänoikeuksien yhteishallinnointiorganisaatio Kopioisto ry:n asiantuntijana kiitän mahdollisuudesta kommentointiin liittyen valtioneuvoston U-jatkokirjeeseen eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston tekoälyn harmonisoiduksi sääntelyksi ("tekoälyasetus").

Keskeiset huomiot

- U-jatkokirjeessä ja Suomen kannassa tulee näkyä selvemmin, että Suomi kannattaa Euroopan parlamentin vahvistamaa kantaa, jonka mukaisesti tekoälyasetuksella tulee säätää tekoälyä hyödyntäville teknologiayhtiöille yksiselitteinen velvoite avoimesti ja läpinäkyvästi kertoa, mitä tekijänoikeuden suojaamaa aineistoa tekoälyn kouluttamiseen on käytetty.
- Tekoälypalvelujen kouluttamiseen hyödynnetään laajamittaisesti tekijänoikeuden suojaamaa aineistoa ilman tietoa käytetystä aineistosta, ilman lupa ja ilman tekijöille ja muille oikeudenhaltijoille maksettavaa korvausta.
- Läpinäkyvyysvelvoite on keino oikeudenhaltijoille valvoa oikeuksiaan ja myöntää käyttö lupia teostensa käyttöön tekoälypalveluiden tai vastaavien teknologioiden kouluttamista varten.
- Läpinäkyvyysvelvoite edistää osaltaan myös disinformaation ja tekoälyn omaksumien ennakkosenteiden kitkemistä ja eettisemmän tekoälyn kehittämistä.

Tekoälytoimijoille läpinäkyvyysvelvoite

Parlamentin kannan mukaisesti tekoälyasetuksen 28 b artiklaan tulee lisätä tekoälytoimijoille läpinäkyvyysvelvoite ilmoittaa, mitä tekijänoikeudella suojattua aineistoa tekoälyn kouluttamiseen on käytetty. Tekijänoikeuden haltijoiden oikeuksien turvaamisen ja myös laajempien yhteiskunnallisten näkökulmien kannalta on tärkeää, että Suomi kannattaa Euroopan parlamentin vahvistamaa kantaa, jonka mukaisesti tekoälyasetukseen tulee säätää **tekoälyä hyödyntäville teknologiayhtiöille yksiselitteinen velvoite avoimesti ja läpinäkyvästi kertoa, mitä tekijänoikeuden suojaamaa aineistoa on käytetty tekoälyn kouluttamiseen**. Tämän näkemyksen tulisi näkyä selkeämmin Suomen kannassa, minkä vuoksi esitän, että U-jatkokirjelmän sivun 3 kirjausta muutetaan seuraavasti (poistettava teksti on ~~yliviivattu~~ ja muutos **vahvennettu**):

*Euroopan parlamentin muutosehdotuksella perustamallien tarjoajille voitaisiin asettaa esimerkiksi velvollisuus julkaista tiivistelmä perustamallin kouluttamiseen käytetystä datasta, joka on suojattu tekijänoikeuksilla. Suomen mukaan kyseisen velvollisuuden suhdetta ja vaikutuksia voimassa olevaan tekijänoikeuksia koskevaan sääntelyyn tulisi arvioida tarkemmin huomioiden lähtökohta, että tekijänoikeuslainsäädäntöä **sovelletaan** tekoälyjärjestelmiin. Suomi pitää **kyseistä velvollisuutta erittäin tärkeänä. Lisäksi Suomi kiinnittää huomiota siihen**, että järjestelmien tarjoajien olisi mahdollista toteuttaa kyseinen velvoite käytännössä. ~~eikä velvoitteen täyttäminen olisi kohtuuttoman raskasta järjestelmien tarjoajille.~~*

Tilanne on merkittävästi muuttunut sen jälkeen, kun Euroopan komissio vuonna 2021 antoi ehdotuksen tekoälyasetukseksi. Vuoden 2023 alussa julkistettujen generatiivisten tekoälypalvelut kuten OpenAI:n ChatGPT ja Googlen Bard ovat kehittyneet nopeasti ja niiden käyttö sekä hyödyntäminen monissa yhteyksissä on levinnyt räjähdysmäisesti. Tekoälypalvelut ovat muuttaneet myös luovien alojen toimintaympäristöä. Tekijänoikeudellisesti merkittävä kielteinen asia kehityksessä on ollut se, että tekoälypalvelujen kouluttamiseen hyödynnetään laajamittaisesti tekijänoikeuden suojaamaa aineistoa – tällä hetkellä **ilman tietoa** käytetystä tekijänoikeuden suojaamasta aineistosta, **luvatta** ja ilman tekijöille, esiintyville taiteilijoille ja kustantajille **maksettavaa tekijänoikeuteen perustuvaa korvausta**.

Tekijänoikeuslainsäädäntöä sovelletaan myös tekoälypalveluihin. Tekijänoikeus antaa tekijöille ja muille oikeudenhaltijoille yksinomaisen oikeuden päättää teoksensa hyödyntämisestä. Tekoälyn kouluttamiseen ei sovellu mitkään tekijänoikeuden rajoitussäännökset, joten teosten ja muiden tekijänoikeuslain suojaamien kohteiden käyttö niiden kouluttamiseen edellyttää tekijän tai muun oikeudenhaltijan lupaa.

Tekoälyä kehitetään usein suorittaen tekstin- ja tiedonlouhintaa avoimesti saatavilla olevasta verkkosisällöstä (ns. *web-crawling*). Verkkosisältö on keskeinen lähde kehitystyössä erityisesti pk-yrityksille, joilla ei ole mahdollisuutta luoda tekoälyn opetusaineistoa oman organisaationsa sisällön pohjalta toisin kuin osalla suuryrityksistä. Tekstin- ja tiedonlouhintaa koskevat säännökset (DSM-direktiivi art 3 ja 4, Suomen TekL 13 b §) edellyttävät ”laillista pääsyä” louhittavaan aineistoon. Lisäksi tekijällä ja muulla oikeudenhaltijalla on oikeus pidättää itsellään oikeus tekstin- ja tiedonlouhintaan kaupallisessa tarkoituksessa eli esimerkiksi teoksensa käyttöön tekoälyn kouluttamista varten.

Tekoälyasetuksen 28 b artiklan läpinäkyvyysvelvoite on ensiarvoisen tärkeä tekijänoikeuden oikeudenhaltijoiden oikeuksien ja lisensointimahdollisuuksien kannalta. Läpinäkyvyysvelvoite parantaa olennaisesti näkyvyyttä sen osalta, mitä tekijänoikeuden suojaamia aineistoja teknologiayhtiöt ovat käyttäneet tekoälyn kouluttamisessa. Läpinäkyvyysvelvoite on keino oikeudenhaltijoille kontrolloida ja lisensoida eli myöntää käyttölupia teostensa käyttöön tekoälypalveluiden tai vastaavien teknologioiden kouluttamista varten.

Mikäli teknologiayhtiöt eivät pysty tunnistamaan kaikkea tekijänoikeuden suojaamaa aineistoa, on niiden mahdollista ilmoittaa ainakin kaikki käytetyt lähdeaineistot ja verkko-osoitteet.

Läpinäkyvyysvelvoite voidaan tarvittaessa rajata digimarkkinasäädöksen periaatteiden tapaan koskemaan vain suuria tekoälypalveluita tarjoavia teknologiayrityksiä.

Miksi läpinäkyvyys on tärkeää – yhteiskunnalliset näkökulmat

Nykyinen oikeustila ei turvaa läpinäkyvyyden toteutumista riittävän tehokkaasti. Toistaiseksi tekoälyn kehittäjät eivät ole vapaaehtoisesti ilmoittaneet kehitystyössään käyttämäänsä lähdeaineistoa. Lähdeaineiston ilmoittamatta jättämistä perustellaan muun muassa siihen mahdollisesti sisältyvien liikesalaisuuksien ja muun salassa pidettävän tiedon sekä sen muodostaman taloudellisen arvon vuoksi. Nämä eivät kuitenkaan ole perusteita läpinäkyvyysvelvoitteen unohtamiselle.

Läpinäkyvyysvelvoitteen säätäminen on edellytys **perusoikeuksien** tehokkaalle toteutumiselle. Läpinäkyvyyden toteutuminen tekoälyn kontekstissa on keskeistä erityisesti EU:n perusoikeuskirjan 7 ja 8 artiklassa turvattujen henkilötietojen suojan, 17 artiklan 2 kohdassa turvattujen teollis- ja tekijänoikeuksien ja 11 artiklassa turvattujen sananvapauden ja tiedonvälityksen vapauden kannalta.

Lähdeaineiston ilmoittaminen on keskeistä myös **käyttäjien** näkökulmasta: käyttäjien tulee voida arvioida tekoälyn ja sen generoimien lopputuotteiden luotettavuutta ja laatua. Käyttäjien tulee voida erottaa ihmisten luomat teokset niistä, jotka ovat tekoälyn tuottamia lopputuotteita. Tekoälyn luomaa teosta tai muuta suojan kohdetta ei tunnusteta Suomessa eikä muissakaan EU:n jäsenvaltioissa suojaa saavaksi, ihmisen luomaksi suojan kohteeksi.

Tekoälyä koskeviin vakaviin haasteisiin lukeutuvat myös disinformaatio ja tekoälyn omaksumat ennakkosenteet, esimerkiksi syrjivät ja rasistiset sisällöt sekä puolueellisuus. Läpinäkyvyysvelvoite edistäisi osaltaan mainittujen ongelmien kitkemistä ja eettisemmän tekoälyn kehittämistä.

Läpinäkyvyysvelvoite on tärkeä tekijöille ja muille oikeudenhaltijoille

Oikeudenhaltijoilla ei ole tällä hetkellä tosiasiallista mahdollisuutta saada tietoonsa, milloin heidän teoksiaan hyödynnetään tekoälyn kehitysprosessissa. Oikeudenhaltijoilla tulee olla mahdollisuus käyttää tekijänoikeuslakiin sisältyvää kielto-oikeuttaan, oikeus lisensoida aineistonsa ja saada korvaus teostensa käytöstä myös uusien teknologioiden ja käyttötapojen osalta tekijänoikeuden teknologianeutraalisuusvaatimuksen mukaisesti.

Lähdeaineiston ilmoittaminen on edellytys muun muassa DSM-direktiivin 4 artiklan 3 kohdassa säädetyn oikeudenhaltijan opt out -oikeuden (kielto-oikeus) toteutumiselle. Suomessa tekijänoikeuslain 13 b § sääntelee tätä asiaa. DSM-direktiivin 4 artikla koskee tekstin- ja tiedonlouhintaa kaupallisessa tarkoituksessa eli esimerkiksi tekijänoikeuden suojaaman aineiston käyttöä tekoälyn kouluttamiseen. **Oikeudenhaltija ei voi vedota opt out- oikeuteensa ilman tietoa aineistonsa käytöstä.** Läpinäkyvyysvelvoite auttaa oikeudenhaltijoita kontrolloimaan teostensa käyttöä, mutta erityisesti tarjoamaan lisenssejä (käyttölupia) teostensa käyttöön tekoälyn ja vastaavien uusien innovaatioiden kehittämisessä ja käytössä.

Lähdeaineiston ilmoittaminen on myös edellytys tekijöiden **moraalisten oikeuksien** toteutumiselle. Tekijä ei voi puuttua moraalisiin oikeuksiinsa kohdistuviin loukkauksiin, mikäli hän ei tiedä, missä yhteydessä ja millä tavoin hänen teostaan käytetään.

Parlamentin ehdotuksen mukaisesti tekoälyasetuksen 28 b artiklaan tekoälytoimijoille lisätty läpinäkyvyysvelvoite ja sen tärkeyden tekijänoikeudenhaltijoille tulee näkyä selvemmin Suomen kannassa U-jatkokirjeessä.

Kopioisto ry

Valtteri Niiranen, toimitusjohtaja, varatuomari

Kopioisto ry on Suomessa luovan alan tekijöitä, esiintyviä taitelijoita ja kustantajia kattavimmin edustava tekijänoikeuksien yhteishallinnointiorganisaatio. Vuonna 1978 perustettuun Kopioistoon kuuluu 44 eri kulttuurin ja viestinnän alojen jäsenjärjestöä. Kopioisto edustaa valtakirjojen perusteella yli 80 000 kotimaista luovan alan tekijää, kustantajaa ja esittävää taiteilijaa sekä kansainvälisten järjestöjen kanssa tehtyjen edustavuussopimusten kautta ulkomaalaisia tekijöitä ja kustantajia. Kopioisto myöntää tekijänoikeuslailla suojattujen aineistojen ja kohteiden käyttöön lupia muun muassa oppilaitosten, yliopistojen, ammattikorkeakoulujen, yritysten, kuntien, hyvinvointialueiden, valtion, seurakuntien ja operaattoreiden käyttöön.